

У ЗАВРШНИМ ОПЕРАЦИЈАМА

НАСТУПАЊЕ КРОЗ СЛАВОНИЈУ

Јединице Прве коњичке бригаде преноћиле су у Комлетинцима, селу у коме су боравиле још децембарских дана 1944. године. Неки коњаници срели су своје старе познанике, мештане, са њима разговарали шта се све дешавало када су Немци и усташе преотели село и претворили га у стабилно упориште. Најзадовољнији су били командант позадине, интендант, његови помоћници, јер су добили довољно људске и сточне хране.

Сутрадан је уследио покрет друмом за Привлаку, претраживање пошумљеног терена и откривање мањих група непријатељских војника који су избегли заробљавање. У Привлаци је сустигнуто и ухваћено 9 усташа. Заплењен је један пушкомитраљез, три пушке, један пиштољ, 1.000 метака, 1 мотоцикл, 1 радио-апарат, 1 радио-станица, 1 писаћа машина, 1 гештетнер, доста војничке одеће и обуће.

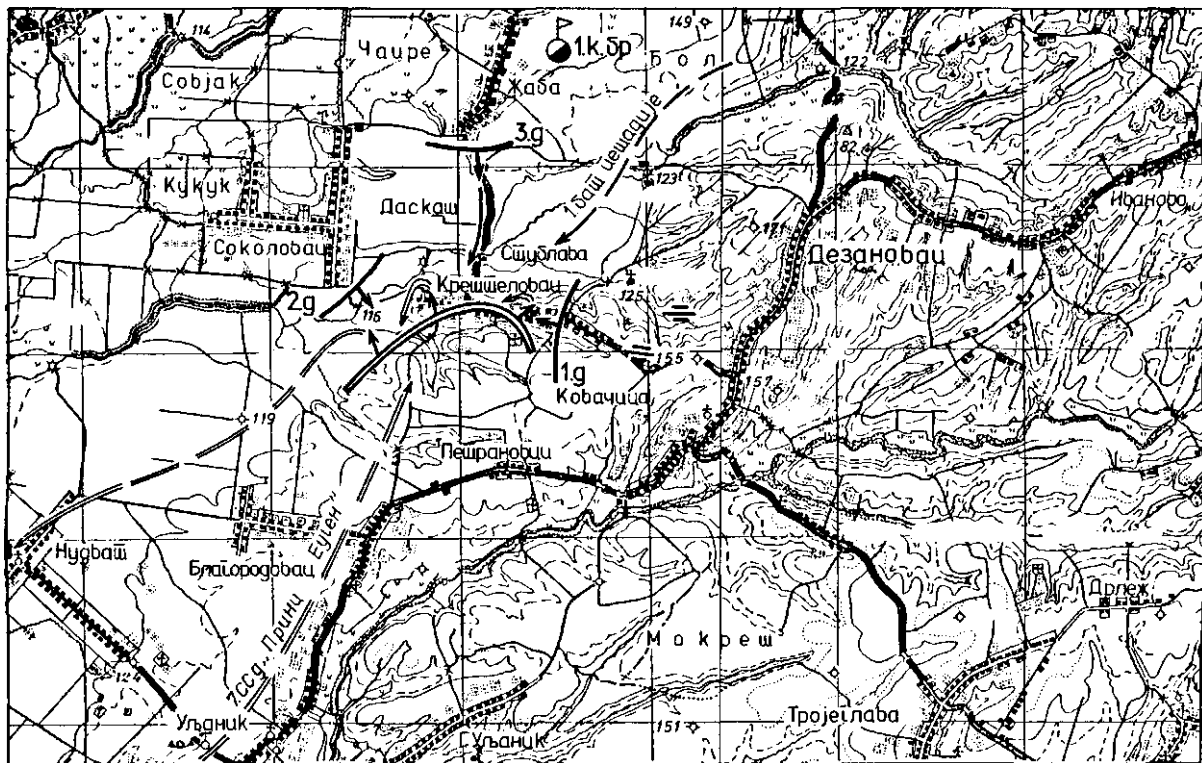
Из Привлаке, на основу телефонског наређења Штаба Једанаесте крајишке дивизије, Бригада је кренула, у 17 часова, у Раковце и ту заноћила. У тихој ноћи коњаници су послушкивали грмљавину топова, удаљену митраљеску паљбу и по томе оцењивали оно што су, иначе, знали - да њихова Прва југословенска армија смело наступа и прогони непријатеља према западу, да њене јединице повремено наилазе на жешћи отпор и настоје да сломе све пред собом.

Штаб Једанаесте крајишке дивизије, на основу заповести Штаба армије, наредио је Штабу бригаде да један дивизион упути у састав Прве пролетерске дивизије, која је зашла дубље у Славонију и водила огорчене борбе. Командант и политички комесар бригаде одлучили су да Први дивизион, с командантом Миланом Борјанићем и политичким комесаром

Гојком Родићем, креице преко Бакова, Левањске Вароши и Паке, да сугигне Прву продетерску дивизију. Будући да се морало самостално наступати, Штаб дивизиона затражио је да начелник штаба бригаде Стево Борота крене са јединицом и помаже у планирању и усклађивању садејства са пролетерским јединицама. Истом заповешћу Штаб бригаде, Други и Трећи дивизион привремено су стављени под команду Штаба Седмнаесте источнобосанске ударне дивизије и кренули су према Церни, Гундинцима, Великој Копаници, Опришловцима и Пољанцима. Коњаници нису могли стићи крајњем циљу, јер су непријатељске јединице браниле поседнуте положаје и нису намеравале олако узмакнути из поменутих села. Штаб бригаде добио је наређење да извесне снаге распореди југозападно од Гудинаца да сачекају јединице Седмнаесте источнобосанске дивизије, које су савлаћивале непријатељске утврђене положаје, да би се створили услови за гоњење. На полазни положај упућен је Други дивизион, са командантом Лазом Биличићем и политичким комесаром Милорадом Дракулићем, ојачан Митраљеским водом Трећег дивизиона. У току ноћи вођена је жестока борба код Беровца и Јаруге и очекивало се сваког часа да ће непријатељска одбрана бити савладана, али се то није догодило.

Показало се, наиме, да су јединице 34. немачког армијског корпуса, и поред осетних губитака у претходна 4 дана, биле способне да организују упорно задржавајућу одбрану, после узмицања из Винковаца и Нашица, на линији Виљево, Ферчанци, Горјани, Баково и Јаруге, да тиме осујете брзи продор јединица Прве армије дубље у Славонију и обезбеде извлачење јединица 21. немачког брдског армијског корпуса из долине реке Босне у Славонски Брод и западније од града.

Први коњички дивизион на време је стигао у Паку, без успутних борби, одмах се ставио под команду Штаба Прве пролетерске дивизије и спреман је чекао извршавање борбених задатака. У 11 часова, 16. априла, Штабу дивизиона је наређено да ескадрони претраже села Орловић, Матковић, Дубовик, Слатник, да хватају сакривене непријатељске војнике, избију на друм код Дедине реке и ту заузму положаје. Командири, политички комесари ескадрона, њихови заменици, командири и делегати водова Душан Булибрк, Борће Судар, Иван Јерковић, Стево Цвркаљ, Иван Ношић, Владо Дамјановић, Даворин Влах, Никола Поповић, Василије Пајевић, Младен Јовановић, Рајко Томић, Буро Поповић, Крсто Божић, Јо-



Распоред 1 коњичке бригаде 1 армије Ј.Н.А. код села Крештеловца

ван Кеснћ, Илија Вељковић, Јован Спасић, Милисав Јовановић, детаљно су упознати шта их очекује и затражено је да умешно, као и у ранијим борбама, предводе своје јединице и непријатељу приређују изненађења.

Претраживање поменутих села није прошло како се очекивало. Неприлике су наступиле када су ескадрони стигли Горњем Слатнику и налетели на јачу непријатељску јединицу. Започела је борба изблиза и једва је избегнут судар прса у прса. Коњаници су убили 4, ранили 3, заробили 2 непријатељска војника и стекли предност, али иза леђа борбеног распореда Дивизиона појавио се батаљон немачких војника и запретио је опкољавањем. Умешно вођени, вешти у извлачењу из окружења, коњаници су узмакли без губитака на коту 407, поред друма, у нади да ће ту одахнути. Изненадила их је непријатељска заседа, сакривена јужније од поменуге коте, отворила убитачну ватру, али јој је одговорено пуном мером. У окршају су убијена 4 коња, за којима су коњаници дуго жалили. Успешно маневришући, Дивизион се вратио у Рушево, Штабу дивизије предао 2 заробљеника, а командант Борјанић, начелник штаба бригаде Борота и политички комесар Родић поднели су извештај о претресу села и сукобу са непријатељем.

Штаб бригаде, Други и Трећи дивизион дошли су, према наређењу Штаба Седамнаесте источnobосанске дивизије, у Сикиревце и добили задатак да се припреме за гоњење непријатеља према Славонском Броду. Командант бригаде Срећко Стојадиновић састао се са командантом Друге крајишке ударне бригаде Миланом Згоњанином и утаначили су план садејства. Било је предвиђено да јединице Друге крајишке сломе непријатељску одбрану код Сикиреваца, да коњаници Другог дивизиона предузму гоњење узводно левом обалом Саве и уништавају разбијеног непријатеља. Трећи дивизион задржан је у бригадној резерви. Митраљески ескадрон, са командиром Душаном Карановићем и политичким комесаром Милуном Младеновићем, њиховим заменицима Миланом Угрицом и Николом Поповићем, био је припремљен да у свако доба пружи ватрену подршку и појача напад Другог дивизиона. Напад Друге крајишке очекивао се у 16 сати, 16. априла, али се борбена ситуација изменила. Јединице Пете крајишке дивизије, које су нападале непријатеља код Бераваца, померене су десно, а њихове дотадашње положаје морале су преузети јединице Седамнаесте источnobосанске ударне дивизије и организovati одбрану.

И Штабу Прве коњичке бригаде наређено је да предузме мере да се изграђују одбрамбени положаји и обезбеђују десни и леви бок борбеног распореда јединица Седамнаесте источнoбoсанске дивизије. Трећем дивизиону, под командом Милоша Јакшића и Пере Танкосића, дато је наређење да копа ровове и заклоне западно од Гудинаца према Беравцима, заправо од шуме Бока до Грамина. Први ескадрон другог дивизиона, са командиром А>убаном Босиочићем и политичким комесаром Чедомиром Радовановићем Козаком, штитио је лево крило дивизијског борбеног распореда, извићао и контролисао западни део Сикиреваца и обалу Саве. Аруги ескадрон, под командом Момчила Скакића и Буре Видојевића, вршио је извићања на десном крилу Аивизије и успостављао везу са суседним јединицама.

Штаб Прве армије размотрио је новонасталу борбену ситуацију и закључио да је непријатељ решио да упорно брани прилазе Славонском Броду. Стога је дошло до промена у борбеном распореду Прве армије и преношења тежишта дејства према Славонском Броду, из долине Саве, северно од планине Аиљ и према Плетерници. На тај начин, бочним дејством, могле су се угрозити непријатељске јединице на линији од Бакова до Брода и присилити на повлачење. Хитно је уследило пре-груписавање и промена праваца наступања неких јединица Прве армије. Шеста личка пролетерска дивизија усмерена је према Паки и Савском Долу. Из рејона Старих Микановаца Једанаеста крајишка дивизија упућена је Рушеву, ојачана Првом коњичком и Другом тенковском бригадом. Из околине Бакова, према Буку, отишла је Двадесет прва српска дивизија. Немци су открили да се мења тежиште напада јединица Прве армије и убрзано су ојачали своје положаје у рејону Плетернице и северозападно од Славонског Брода.

НА НОВОМ ПРАВЦУ

На измаку дана, 16. априла, Штаб Прве коњичке бригаде примио је наређење Штаба Прве армије, у коме је, поред осталог, писало: »Са досадашње просторије одмах извршите покрет најкраћим правцем тако да стигнете 17. овог мјесеца до 10 часова у село Нишковце, односно Баково, ако буде ослобођено. Истога дана одморити се, послје чега продужите покрет правцем: Селце - Мајар - Пака - Плетерница. У Плетер-

ницу треба да стигнете 17. овог мјесеца до 24 часа, где ћете се ставити под команду VI дивизије«...²⁷⁾

У току ноћи, 17. априла, ужурбано су извршене припреме за покрет и уследио је усиљени марш јединица Прве коњичке бригаде за Баково, Левањску Варош и даље. У току дана коњаници су маршевали око 80 километара и увече стигли у Левањску Варош. Преморени коњи и јахачи добили су оскудни оброк хране и прилику да мало одахну. Штаб бригаде интересовао се за Први дивизион, који се још налазио у саставу Прве пролетерске дивизије, дознао да је стигао из Рушева у Бук, у дивизијску резерву, да један ескадрон извића простор према Кутјеву и садејствује са Првом пролетерском бригадом. Изражена је жеља да се Први дивизион врати у састав Бригаде да ојача њену ударну моћ. Тражењу је убрзо удовољено.

У свануће, 18. априла, Штаб бригаде, Други и Трећи батаљон и позадинске јединице напустили су Левањску Варош и пре подне стигли у Бук. Командант и политички комесар бригаде састали су се са командантом и политичким комесаром Једанаесте крајишке дивизије да се упознају са тренутном борбеном ситуацијом на новом правцу наступања и добију конкретне задатке. Начелник Штаба дивизије смирено је објаснио да наступање Дивизије ометају и задржавају 16. и 17. пук 22. немачке дивизије, јединице 3. усташко-домобранске дивизије и јединице 7. СС немачке дивизије, тек пристигле из северне Босне на леву обалу Саве, у рејон Славонског Брода и Сибиња. Штаб бригаде добио је задатак да један дивизион упути да очисти шуму између Врчиндола и Зденаца, да попуни и штити међупростор између борбеног распореда јединица Шесте личке пролетерске и Једанаесте крајишке ударне дивизије.

За време задржавања у Буку, у састав Бригаде вратио се Први дивизион и очекивао је наређење за борбу. Нешто касније уследило је наређење Штаба дивизије да Прва коњичка помогне Осмој црногорској ударној бригади, изложеној нападима на положајима у рејону Врчиндола и Брћана, када је покушала да овлада делом комуникације која води од Славонског Брода према Славонској Пожеги и обратно. Први и Трећи дивизион стигли су на лево крило Осме црногорске, посели положаје у рејону Грабрике и Белице, на средокраћи пута између Плетернице и Старог Слатника, чиме су обезбедили и десни бок Пете крајишке козарске бригаде, усмерене на Си-

²⁷⁾ Војноисторијски институт, број регистра 4/8, кутија 261. -

бињ и западну страиу Славонског Брода. Немци су кренули од Заграђа и Гризице да коњичке дивизионе одбаце са достигнутих положаја. Жестока борба завршила се примораванњем Немаца да се повуку, носећи 16 мртвих и више рањених војника. Коњаници су избили на друм између Плетернице и Старог Слатника и ојачали сопствене положаје. Немци их, међутим, нису остављали на миру, чешће су прелазили у противнападе, с намером да преотму значајни друм, али у томе нису успевали. У одбијању непријатељских противнапада посебно су се храброшћу истицали борци и руководиоци Другог ескадрона Првог дивизиона: Васо Милетић, Драго Николић, Предраг Божић и Зарија Кулић. Већина је похваљена наредбом Штаба бригаде.

Други дивизион угрозио је западни део Зденаца и помогао је личким пролетерима да лакше савладају жилавог противника и освоје упориште. Потом је уследио напад на упориште Глоговицу, у чему су коњаници Другог дивизиона имали знатног удела и противник је савладан. Убијено је и рањено више непријатељских војника и тројица су заробљени. Заплењен је 1 пушкомитраљез, 1 аутомат, неколико пушака и 15.000 метака. Коњаници нису имали губитака. Дивизион је остао целе ноћи на достигнутим положајима и сутрадан је повучен у састав Бригаде.

Пета крајишка козарска ударна бригада настојала је да освоји Сибињ и Слободницу, западно од Славонског Брода, да пресече одступницу знатним непријатељским снагама и да их принуди да се предају. У огорченој борби са надмоћнијим непријатељем, јединице Пете крајишке су ушле у Сибињ, али су жестоким нападом приморане да се повуку на околна узвишења. Борба је, заправо, настављена на простору између села Завршја и Сибиња. Штаб Једанаесте дивизије није био задовољан извесним преимућством непријатељских јединица и наредио је Штабу бригаде да се противник сузбије и освоји упориште Сибињ. Петој крајишкој придодат је Други ескадрон Првог коњичког дивизиона и две батерије топова Артиљеријске бригаде да се напад појача.

У сумрак, 20. априла, започео је добро осмишљени напад и непријатељ је примораван да узмиче. На своме правцу наступања коњаници су добро користили аутоматско оружје и проређивали редове противника. Слично су чинили и батаљони Пете крајишке козарске бригаде. Артиљеријска оруђа прецизно су погађала најотпорније ватрене тачке и стрелачким

стројевима олакшавала наступање у дубину упоришта. Коњаници су опкољавали и хватали групе непријатељских војника, кратко их испитивали којој јединици припадају, како је она наоружана и расположена за пружање отпора, а затим их разоружане слали у Штаб Пете бригаде да нешто више кажу о свему што су знали. Међу заробљеницима је препознат Јосип Косовец, некадашњи борац Пете крајишке бригаде, који је пребегао непријатељу у Врбањи и открио слабости у тадашњем борбеном распореду бригаде. Он је, уједно, био поуздани водич немачким и усташким јединицама приликом опкољаванја јединица Пете крајишке и удара на положај коњаника дуж канала северно и североисточно од Сољана. На суђењу је признао почињена дела и осуђен је на смрт стрељањем.

У борбама у Сибињу и Слободници поражени су 16. и 47. пук 22. немачке дивизије и мање усташко-домобранске јединице, овладано је делом друмске и железничке комуникације од Славонског Брода према Загребу.

У САСТАВУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Занимљиво је приметити да је Прва коњичка бригада често придодавана и потчињавана час једној, час другој дивизији Прве југословенске армије. Све је то било условљено тренутним стањем на бојишту, потребом да се непријатељу нанесу изненадни и брзи удари, да се предузимају енергична гоњења и солидна извиђања, у чему су коњаници имали знатног искуства и били су могло би се слободно рећи, без премца.

У 17 сати, 19. априла, Прва коњичка бригада нашла се, изувез ескадрона који је нападао северозападни део Сибиња, у селу Буку и очекивала најављено наређење команданта Прве југословенске армије, генерал-лајтнанта Пека Дапчевића. Оно је правовремено саопштено Штабу бригаде, с наглашавањем да се Прва коњичка одмах ставља под команду Штаба Прве пролетерске дивизије и добија нове борбене задатке. Било је то, без сумње, у складу са новонасталом борбеном ситуацијом. Немци су, наиме, посели нову одбрамбену линију на десној обали Орљаве, на падинама Пожешке горе, од Плетернице до Нове Капеле, да задржавају наступање јединица Прве армије и обезбеђују прихват и увођење у борбу њихових јединица из рејона Славонског Брода.

Прва коњичка бригада стигла је, 20. априла, у рејон Плетернице, одмах се припремала за окршаје и чекала конкретне

задатке. Командант дивизије Васа Јовановић усмено је наредио команданту бригаде Срећку Стојадиновићу да један дивизион упути десно од друма Плетерница - Нова Капела да бочним ударом изненади непријатеља, садејствује са Тринаестом пролетерском хрватском и Петом српском ударном бригадом. Штаб бригаде је упутио Други дивизион долином Орљаве да пређе преко Селишта и Мирковца и угрози непријатељски бок на Плаху. Исти дивизион имао је задатак да садејствује са јединицама Треће крајишке пролетерске бригаде и непријатељу прекрађује одступнице. У помоћ Трећој крајишкој пролетерској упућен је и Први дивизион. Оба дивизиона учествовала су у окршајима до 10 сати, а затим су извучени из борбе, када је Штаб бригаде примио наређење Штаба дивизије да коњаници крену на Павловце. На том правцу Бригада је имала задатак да продужи долином Слатине, да туче непријатеља у Комарици, Ратковици и на друму између поменутих упоришта.

У поподневним часовима дивизиони су били на полазним положајима за напад, у шуми Градини и на коти 131. У напад су кренули када се сасвим смрачило, а у току ноћи освојили Комарицу и домогли се друма између Плетернице и Нове Капеле. Немци нису желели да изгубе значајну комуникацију и одмах су прешли у противнапад. Коњаници су пружали отпор, а затим су узмакли на полазне положаје. У судару са непријатељем 2 коњаника су изгубила живот, а 2 су рањена. Заплењена је једна противтенковска пушка, 1 пушкомитраљез, 1 пиштољ и 5000 метака.

С обзиром на задржавајућу одбрану непријатеља у захвату друма и железничке пруге према Загребу, Штаб Прве армије је проценио да је сврсисходније главнину снага упутити северним правцем, преко слободне територије у области Славонске Пожеге, планине Псуња, источних падина Билогоре и Грубишног Поља. Таквим маневром, кад се има у виду конфигурација земљишта од реке Илове према Чазми и Загребу, јединице Прве армије могле су брже напредовати и савладавати жилавог непријатеља. С друге стране, избијањем у рејон Чазме, главнина Прве армије запретила би наткриљавањем и ватреним обухватом немачких, усташких и домобранских јединица које су се повлачиле, из рејона Нове Градишке, друмском и железничком комуникацијом, према Новској и ширем простору Загреба. Замисао Штаба армије спроведена је у времену од 22. до 25. априла 1945. године, када су Пета крајишка удар-

на, Шеста личка пролетерска, Једанаеста крајишка ударна, Четрдесет друга македонска ударна и Четрдесет осма македонска ударна дивизија упућене у ширу околину Пакраца да остваре садејство и офанзивно наступају. Прва пролетерска и Двдесет прва српска ударна дивизија усмерене су да упорно наступају у захвату друма и железничке пруге према Новој Градишки и даље. На том правцу остала је и Прва коњичка бригада да изненађује и напада непријатеља.

Борбе су настављене несмањеном жестином. Бригада се нашла, 21. априла, на положајима у селима Дреновици и Комарици. Први дивизион имао је задатак да извића долином Орљаве и обезбеђује пролетере који су нападали упориште Нову Капелу. Други дивизион угрожавао је друм између Комарице и Ратковице. Непријатељ је довео појачање из Сулковца да би одбио Други дивизион и тиме ослабио своје упориште, које су правовремено напали и освојили пролетери Треће крајишке бригаде. Други дивизион био је изложен убитачној ватри и противнападима. Коњаници су узвраћали пуном мером и морали су узмицати. Они су наредне положаје заузели на коти 137, а Немци су опет ушли у Комарицу. Спустила се прохладна ноћ. Преморени коњаници остали су на положају и добро су пазили да их Немци и усташе не изненаде. Пушкарање је одјекивало на широком простору и сведочило да окршаји не престају. Први дивизион имао је нешто мирнији дан на положају код Дреноваца. Његове ојачане патроле извићале су и контролисале десну обалу Орљаве. Оне су се повремено сукобљавале са непријатељским патролама и смело их одбијале на полазне положаје. Немци и усташе чешће су припуцавали са западне стране Дреноваца, с намером да коњанике узнемиравају и зачикавају. Командири ескадрона и водова упозорили су борце да не реагују на изазове непријатеља и не излазе из заклона. Крајем дана у Дреновце су стигли извићачи Двдесет прве српске ударне дивизије и преузели положаје коњаника. Дивизион се увече вратио у Павловце и остао је у бригадној резерви.

Сутрадан је уследило гоњење непријатељских јединица које су узмицале према Новој Градишки. Штабу Бригаде је наређено да дивизиони крену преко Доњег и Средњег Липовца, Блажевићевог Дола и Стараца и изненаде непријатеља. Напред су похитали Први и Други дивизион, а Трећи је задржан у бригадној резерви. Кад је претходница коњаника избила на Блажевићев Дол, одједном је засута пушчаном и митралес-

ком ватром из западиог дела еела. Вођа претходнице наредио је коњаницима да заузму положаје и одговоре на убитачну паљбу. Убрзо је пристигло појачање и непријател. је присиљен да се повуче. Борба је вођена и за коту 392 коју Немци нису желели да олако испусте из руку. Узмакли су тек после снажне бочне ватре коњаника, неко време се задржали у Старцима и увече умакли да припреме задржавајући одбрану у Старом Петровом Селу. Гоњење је настављено. Непријатељ је приморан да напусти Старо Петрово Село и узмиче према Решетарима и Новој Градишки. Упоредо са гоњењем непријатеља, коњаници су штитили десни бок борбеног распореда Треће крајишке пролетерске бригаде, која је настојала да што пре избије пред Нову Градишку и ослободи је. Заробили су једног непријатељског официра, 3 војника и 2 железничара. Заплењено је нешто оружја, муниције и осталог ратног материјала.

На прилазима Новој Градишки, Штаб бригаде добио је наређење Штаба Прве пролетерске дивизије да дивизиони обуставе гоњење непријатеља и да се припреме за покрет према Пакрацу. Наредним наређењем, примљеним у току ноћи, 23. априла, Прва коњичка бригада ушла је у састав Шесте личке пролетерске дивизије која је оперисала у ширем рејону Пакраца.